

Aila Puustinen-Korhonen

Eduskunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

HE 149/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Suljettua kuntouttavaa laitospalvelua koskeva sääntely on tarpeellinen, koska Suomesta puuttuu sijaishuollon palvelu, jolla voitaisiin auttaa ja suojella kaikkein vaikeimmassa tilanteessa eläviä lapsia. Kasvatuksellisia rajoja ja sijaishuollon rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset ovat periaatteessa kannatettavia, samoin kuin erityisen huolenpidon jakson pidentäminen on oikeasuuntaista.

Kun erityisen huolenpidon jakso olisi jatkossa pidempi, oletan tarpeen suljetulle kuntouttavalle laitospalvelulle jonkin verran vähenevän. Osalle lapsista, joita nyt ei kyetä auttamaan, voitaisiin hoito ja suojele turvata pidennetyn erityisen huolenpidon turvin.

Sääntelykokonaisuus ei ole käytännön soveltamisen kannalta eikä myöskään suhteessa perusoikeuksiin mitenkään helppo. Siksi on soveltamisen näkökulmasta tarpeen huolehtia seuraavien rajapintojen tarkennuksista.

Kasvatuksellinen rajoittaminen

Kasvatuksellisen rajoittamisen sääntelyn tulee olla selkeää, jotta käytännön soveltaminen lainmukaisella tavalla voi toteutua.

4 b §:n mukaista kasvatuksellista rajoittamista voidaan ilmeisesti soveltaa myös lastensuojelulaitoksessa sijaishuollon aikana, vaikka asiasta säädetään erikseen 11 luvussa: Lapsen erityistä suojelua turvaavat rajoitukset sijaishuollon aikana. Käytännön kannalta ongelmaksi muodostuu kasvatuksellisten rajoitusten rajanveto rajoitustoimenpiteisiin.

65 §:ssä, Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa, saa tarvittaessa käyttää voimakeinoja, mutta 4 b §:n perusteluissakin puhutaan mahdollisuudesta ottaa pois ko. esineet. Mitä käytännössä siis tehdään 4 b §:n tarkoittamissa tilanteissa esimerkiksi perhehoidossa, jossa ei voida turvautua 65 §:n voimakeinoin?

Ilmaisu rajojen asettaminen on varsin lakea ja mahdollistaa fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisen olematta kuitenkaan 11 luvun tarkoittama rajoitustoimenpide. Käytännön soveltaminen voi eriytyä. Säännösten soveltaminen käytännössä edellyttää soveltajalta varsin hyvää lastensuojelulain tuntemusta ts. täytyy tietää ja ymmärtää 11 luvun sisältö.

Kasvatuksellista rajoittamista sovellettaisiin sekä sijaishuoltoon että avohuollon sijoituksiin ilmeisesti sovellettaisiin myös silloin, kun sijoitetaan huoltajan kanssa yhdessä avohuollon tukitoimenä. Entä, jos huoltaja on tällöin eri mieltä rajojen asettamisesta taikka voiko huoltaja tukeutua tähän sääntelyyn?

Säännöksen ja sen perustelujen tulee olla sopusoinnussa, jotta lain soveltaminen voisi tapahtua säännösten mukaisesti. Soveltaja nojaa säännöstä soveltaessaan siihen, miten säännöstä on perusteltu. Tämä on toimeenpanon kannalta erityisen tärkeä asia nimenomaan nyt ehdotettujen muutosten osalta.

4 a-c §:ää on tarkoitus soveltaa myös avohuollon tukitoimipäätöksillä sijoitettuihin lapsiin, jotka eivät ole sijaishuollossa. Pykälässä mainitaan useita kertoja sijaishuoltopaikka ja säännöksen 4 b § 2 momentissa perusteluissa yksistään kuitenkin käytetään kahdeksan kertaa käsitettä sijaishuoltopaikka, mikä viittaa suoraan siihen, että säännöstä voitaisiin soveltaa ainoastaan sijaishuollossa oleviin lapsiin. Avohuollon tukitoimenpiteenä olevat lapset eivät ole milloinkaan sijaishuollossa. Oikea käsite olisi sijoituspaikka.

Ongelmaksi muodostuvat myös sanamuodot, joissa ehdotetaan säädettäväksi aineiden ja esineiden poisotto velvollisuudeksi "on otettava pois". Tämä poistaisi asiaan liittyvän harkinnan, jota tulisi voida käyttää aina, kun perusoikeuksiin puututaan. Tällaisesti poisottamisesta helposti käytännössä saattaa muodostua ns. automaattisia käytäntöjä, jotka tarpeettomastikin voivat puuttua perusoikeuksiin ns. varmuuden vuoksi ja siksi, kun sijoituspaikassa on tapana tehdä niin. Tällöin on riski lähentyä ns. laitosvaltaa, josta on viime vuosina pyritty pois. Aineita ja esineitä voitaneen kuitenkin ottaa kaikissa sijoituspaikoissa pois, kun niin harkitaan.

Rahavaroja ja viestintävälineitä voidaan ottaa pois tietyin edellytyksin niin harkittaessa. Näissäkin tilanteissa lapsella tulee olla mahdollisuus käyttää varojaan hyväksyttäviin tarkoituksiin valvotusti.

Ehdoton sanamuoto sisältää riskin, että syntyy käytäntöjä, joissa lapsiin puututaan poisottamistarkoituksessa, vaikka perustellut epäilykset olisivat tosiasiallisesti poistuneet pitkiä aikoja sitten. Tällainen vähentää luottamusta lasten ja heitä hoitavien välillä. Käytännöistä voi muodostua lasta nöyryyttäviä.

Suljettu kuntouttava laitospalvelu

Suljettu kuntouttava laitospalvelu on vapaudenriiston kaltainen toimenpide. Oikeussuojakeinojen riittävyys ehdotetussa palvelussa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa ei ole varmalla pohjalla.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu päätetään toistaiseksi, mutta rajoitustoimenpiteet 1 vuodeksi kerrallaan. Onko rajoitustoimista vuoden välein tehtävä päätöksenteko kuntouttavassa laitospalvelussa aitoa, kun 71 §:n mukaan esim. liikkumisvapautta rajoitetaan aina kuntouttavassa laitospalvelussa. Vaihtelee liikkumisvapauden rajoitukset suljetussa kuntouttavassa laitospalvelussa vai mitä tuolloin arvioidaan. Itse kuntouttavan laitospalvelun tarvetta arvioidaan 4 kk välein ilman päätöksentekoa.

Ehdotettu palvelu on sijaishuollon kentässä hyvin poikkeuksellinen ja sijoitukset palveluun hyvin todennäköisesti olisivat vastentahtoisia. Sijoitus mahdollistuisi ehdotuksen mukaan myös kiireellisen sijoituksen päätöksellä, mikä käytännössä tarkoittaa, että kiireellisen sijoituksen aikana lapsen sijoitustarvetta vielä selvitettäisiin eikä riittäviä tietoja suljetun kuntouttavan laitospalvelun tarpeesta aina olisi mahdollista olla kiireellisen sijoituksen tekohetkellä. Sijaishuollon muutos päätös sijoituspaikkaan, jota sijoitettava vastustaa, voidaan tehdä viranhaltijan päätöksellä myös suljetun kuntouttavan laitospalvelun ollessa kysymyksissä. Miten oikeusturva toteutuisi näissä tilanteissa? Perusoikeudet ovat kuitenkin kaikilla samansuuruiset eikä esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olevilla ja lastensuojelutoimenpitein sijoitetuilla ei ole vähäisempi oikeus perustuslain suomiin perusoikeuksiin kuin muillakaan kansalaisilla.

Alle 12-vuotiaan sijoitus tähän palveluun tulisi olla hyvin poikkeuksellista. Riittääkö se, että säädetään, että näin voisi tapahtua vain erityisistä syistä.

Ehdotetaan, että lapselle on tehtävä henkilökatsastuksia. Sanamuoto on velvoittava. Tässä sanamuodossa piilee riski tällaisen rajoitustoimenpiteen muuttumisesta automaattisesti tehtäväksi ilman, että mitään perusteltua epäilyä tai harkintaa liittyisi rajoitustoimenpiteen käyttöön. Ei ole poissuljettua sekään, että kaikilla sijoitetuilla edes olisi päihdeongelma. Heillekin näitä tarkastuksia olisi tehtävä, jos sanamuoto pysyy ennallaan. Henkilönkatsastuksen toimittaminen olisi siis pakollista eikä asianomaisen lapsen sijaishuollosta vastaavan harkinnassa. On tehtävä - sanamuodot tulisi muuttaa muotoon voidaan tehdä.

Sama ongelma liittyy erityisen huolenpidon jakson aikana vastaavasti, että lapselle on tehtävä suunnitelmallisesti henkilönkatsastuksia hänen päihteettömyytensä varmistamiseksi.

Automaattisen henkilönkatsastuksen tai muun rajoituksen liittäminen kyseisiin sijaishuollon muotoihin ei ole vailla ongelmia sen kannalta, että laitoshoitoon määrätyn henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamisen tulisi perustua aina nimenomaisen rajoitustarpeen arviointiin.

Päätöksenteko suljetussa kuntouttavassa laitospalvelussa

Lapsen sijoittamisen suljettuun kuntouttavaan laitospalveluun ei tulisi olla pelkästään hyvinvointialueen sosiaalityöntekijän tai sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan virkavastuulla. Sijoituksen oikeusvaikutusten vuoksi päätöksentekoon tulisi harkita laajempaa päätöksentekopohjaa. Sijoitusmuoto suhteessa muuhun sijaishuoltoon on hyvin poikkeuksellinen.

Lapsen tilannetta ja palvelun sisältöä ja laajuutta suljetussa kuntouttavassa laitospalvelussa tulee arvioida vähintään neljän kuukauden välein tapahtuvan asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä.

Hallintopäätöstä suljetun kuntouttavan laitospalvelun jatkamisesta tai päättämisestä ei tehtäisi. Kun lastensuojelun toimeenpanoon kuuluvassa tosiasiallisessa toiminnassa ei tehtäisi suoransia hallintopäätöksiä, oikeusturvakeinoina ovat käytettävissä sijaishuollon muutoksen vaatiminen lapsen tai vanhemman toimesta, muistutusmenettely, hallintokantelu valvontaviranomaiselle ja vahingonkorvaus- ja rikosoikeudelliset menettelyt, joita ei ole pidettävänä riittävinä vapaudenriiston kaltaista lastensuojelutoimenpidettä toimeenpantaessa.

Asiakassuunnitelman tarkistamiseen kytkeytyvä menettely antaa myös suuren ja jokseenkin näkyvämmäksi jäävän vallan ilman päätöksentekovastuuta yksittäiselle viranhaltijalle erittäin syvälle perusoikeuksiin kajoavassa asiassa.

HYVIL

Aila Puustinen-Korhonen
erityisasiantuntija

Jakelu Sosiaali- ja terveysvaliokunta,
 Kirjaamo Hyvil